

BÖLGE VALİLİĞİ ÜZERİNE

A. Nazif DEMİRÖZ *

İL SİSTEMİ VE İLLERİMİZ

Yetki genişliği ilkesine dayalı **Valilik Sistemi** de denilen **İl Sistemi** ve ona uygun örgütlenme biçimi, ülkemizde 1864 yılından beri, bir asrı aşkın bir süredir aralıksız olarak uygulanagelmektedir.

Bu uzun sürede sistemin, bünyemize uygun duruma gelmiş, halkımızca benimsenmiş ve gelenekleri oluşmuş temel müesseselerimiz arasında yer aldığını rahatlıkla savunabiliriz.

İlk kez Fransada ve Napolyon döneminde uygulamaya konulduğu için **Napolyon Sistemi** de denilen bu yönetim ve örgütlenme biçimine göre ülke il adı verilen yönetim bölümlerine ayrılır. Merkezi yönetime bağlı tüm bakanlık ve daireler, sorumlu oldukları hizmetleri yerinde üretip, il halkına sunmak amacıyla, bu bölümler içinde tekdüze bir biçimde örgütlenirler.

Merkezi yönetimin illerde oluşturdukları bu örgütler; il'lerin genel yöneticileri olan, il halkı karşısında Devlet ve hükümeti temsil eden ve bu sıfatla kendilerine yetki genişliği tanınan valilerin denetim, gözetim ve yönetimi altında çalışırlar. Yükümlü oldukları hizmetlerin yürütümünden valilere karşı sorumludurlar. Valiler de genel yöneticisi olduğu illerdeki tüm merkezi yönetim örgütlerinin hizmet ve çalışmalarından dolayı, merkezi hükümete karşı sorumluluk taşırlar.

Özellikle demokrasi ile yönetilen ülkelerde, ülkenin her köşesinde yaşayan halkın, ister merkezi yönetim, ister yerel yönetim kuruluşlarınınca üretilsinler, tüm kamusal hizmetlerden zamanında ve eşit bir biçimde yararlanabilmeleri, Devletin temel amaçları arasında yer alır. Ülkenin illere ayrılmasında en başta bu temel amaç gözönünde bulundurulur. İller arasında bu temel amacın gerçekleştirilmesini şu veya bu nedenle engelleyebilecek veya güç duruma getirilebilecek dengesizliklerin olmamasına özen gösterilir.

Bu nedenle il sistemini uygulayan tüm ülkelerde illerin oluşturulmasında uyulması gereken objektif ölçütlerin önceden saptanması, bunlara titizlikle uyulması istenir.

* Merkez Valisi.

Aslında, ülkenin illere ayrılması konusu ülkemizde de, önemle ele alınmış, 1924 tarihli Anayasamızdan başlamak üzere, tüm anayasalarımızda, illerin oluşturulmasında göz önünde bulundurulması ve uyulması gereken ölçütlere yer verilmiştir.

Ancak illerimizin anayasalarımızda yer alan ve **Coğrafya Durumu, Ekonomik Şartlar ve Hizmet Gereklere** diye belirlenen ölçütlere uygun oldukları söylenilemez. Alan büyüklükleri, nüfus varlıkları, sahip oldukları doğal kaynaklar ve sınırları içinde yer alan yerleşim yeri sayıları bakımından aralarında büyük farklar ve bu farkların yarattığı dengesizlikler bulunmaktadır.

Bunun nedeni, bugünkü illerimizin % 80'inin Osmanlı imparatorluğu döneminde, 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesine ve ülkenin o günkü koşullarına uygun gerekçelerle kurulmuş olmalarıdır. Bu illerimiz, adlarını, merkezlerini, alanlarını ve kendilerine bağlı alt kademe yönetim bölümlerini fazlaca bir değişikliğe uğratmadan, varlıklarını günümüze kadar sürdürmüşlerdir.

Üstelik, illerimizin ilk kuruluşlarındaki alan, nüfus, doğal kaynak ve sosyo-ekonomik faaliyet yoğunlukları bakımından farklılıklarını, günümüzde daha belirgin bir biçimde yansıttıklarını söyleyebiliriz.

Alanca farklılığın en çarpıcı örneğini Kocaeli il alanının, Karaman ilçesinin kendisinden ayrılıp il olmasından sonra bile, en büyük alanlı il olma durumunu sürdüren Konya ili alanının ancak % 9'u kadar olduğunu belirterek verebiliriz.¹

Nüfus farklılığının en belirgin örneği ise, İstanbul ile Bayburt illeri arasında görülmektedir. İstanbul ilimiz, Bayburt'un nüfusunun tam 39 katı nüfusa sahiptir.²

Aynı farklılıkları illerimizin sahip oldukları doğal kaynaklar ve sosyo-ekonomik faaliyet yoğunlukları arasında da görmek mümkündür.

İllerimizin bu durumlarına karşılık, 1864 yılından bu yana, ülkemizde büyük değişiklikler olmuş, en başta varlığını koruma ve halkına hizmet götürme gücünü yitiren Osmanlı İmparatorluğu yıkılmış, yerini yepyeni bir hizmet anlayışı ve gücü ile Türkiye Cumhuriyeti almıştır.

İmparatorluk döneminde pek fazla önemsenmeyen, illerimiz arasındaki dengesizlikler, ülkenin ulaşım ve haberleşme olanaklarını hızla artırarak, batı ülkelerinden transfer ettiği gelişmiş teknolojilerle, halkına çabuk ve nitelikli hizmet sunma çabası içerisine giren ulusal hükümetler döneminin daha başında, sıkıntılar yaratmaya başlamıştır.

Özellikle teknik ve ekonomik nitelikli kamusal hizmetlerin üretilip dağıtılmasında birçok ilimizin, alanlarının küçüklüğü ve nüfuslarının azlığı

1 Konya ili alanı, Karaman'ın il olmasından sonra 47.420 km²'den 39.155 km²'ye inmiştir. Kocaeli ilimizin alanı 3.621 km²'dir.

2 1985 Nüfus sayımına göre İstanbul ilinin nüfusu 5.842.965, Bayburt ilinin nüfusu 109.260'tır.

yüzünden yetersiz kaldıkları, bu nedenle hizmet maliyetlerinin gereksiz yere yükseldiği, savurganlıklara yol açıldığı görülmüştür.

BÜYÜK İL OLUŞTURMA GİRİŞİMLERİ

Bu durum karşısında hizmetlerin gerektirdiği daha büyük alan ve nüfus varlıklarını elde edebilmek için, küçük illeri birleştirilerek büyük iller oluşturma yönünde bazı gelişmeler olmuştur.

Bu yöndeki gelişmelerin başında 1921 ve 1924 tarihli Anayasalarımızda «Vilayetlerin iktisadi ve içtimai münasebetleri itibariyle birleştirilerek Genel Müfettişlik mntıkaları» meydana getirilmesinin öngörülmüş olmasını sayabiliriz.

Bu konuda bir başka örnek de, 1926 yılında 15 «Teşkilat-ı Mülkiye Heyeti» kurularak, kendilerine ülkenin 15 ayrı bölgesinde incelemelerde bulunup, diğer illerle birleştirilmek üzere kaldırılmaları gereken illeri saptama görevinin verilmiş olmasıdır.

Sözü edilen komisyonların raporlarına dayanılarak 1921 tarihli Anayasamızla müstakil livaların da il haline getirilmesi ile sayıları 74'e ulaşmış olan illerimiz, 1926 yılında çıkarılan 877 sayılı Yasa ile önce 63'e, daha sonra 1933 yılında çıkarılan 2197 sayılı Yasa ile 57'ye indirilmiştir.

Ancak, il olmaya gereğinden çok fazla önem veren halkımızın il olmaksızın çıkarılan yerlerde, bu olguya çok büyük tepkiler göstermesi ve birleştirme sonunda oluşacak bazı büyük illerin, belli etnik grupların topluca yaşadıkları alanları tümüyle kapsayabileceği, bu durumun ülke bütünlüğü ve güvenliği açısından sakıncalı olacağı yolunda görüşlerin ortaya atılıp, giderek ağırlık kazanmaları üzerine, küçük illerin birleştirilmesi ile büyük il oluşturulması yönündeki çabalar sona ermiştir.

Daha sonraki dönemde, 1936 yılından başlayarak bu kez de, illerin bölünmesi suretiyle yeni yeni iller oluşturma yönünde, karşıt bir gelişme görülmektedir. Nitekim, 1936 yılında çıkarılan 2885 sayılı Kanunla Çoruh, Hakkari, Bitlis, Bingöl ve Tunceli illerinin yeniden kurulması ile il sayısı 62'ye, 1939 yılında ülkemize katılan eski Hatay Sancağının 3711 sayılı Kanunla il yapılmasıyla 63'e çıkmıştır. Bu yeni gelişmeyi 1953 yılında çıkarılan 6129 sayılı Kanunla Uşak'ın, 1954 yılında çıkarılan 6418 ve 6419 sayılı Kanunlarla Adıyaman ve Sakarya'nın il yapılmaları izlemiş, il sayısı 66'ya ulaşmıştır. Aynı yılda çıkartılan 6429 sayılı Kanunla Nevşehir ili de kurulmuşsa da, aynı Yasa ile Kırşehir il'i ilçeye dönüştürüldüğünden, il sayısı değişmemiştir. Ancak 1957 yılında 7001 sayılı Kanunla Kırşehir yeniden il yapılmış ve sayı 67'e ulaşmıştır.

Bundan sonraki 30 yıllık dönemde il sayılarında bir değişme olmadığı görülmektedir.

1987 yılında il sayılarının artırılması yönüne tekrar dönülmüş ve bu konu, 1983 yılında iktidara gelen ve halen iktidarını sürdüren siyasi parti döneminde hükümet politikası biçimine dönüştürülmüştür.

Sözü edilen siyasal partinin, halen Cumhurbaşkanı olan eski lideri, başbakanlığı döneminde, il sayısını 100'e çıkarmayı hedeflediklerini açıklamıştır.

Nitekim 1987 yılında çıkartılan 3578 sayılı Kanun ile Aksaray, Bayburt, Karaman ve Kırıkkale ilçeleri il yapılmış ve il sayısı 71'e ulaşmıştır. Şırnak ve Batman ilçelerinin il yapılmasına ilişkin 3647 sayılı ve 18.6.1990 günlü Yasa ile il sayısı 73'e ulaşmış ve 100'lük hedefe biraz daha yaklaşmıştır.

Bu konuya tekrar dönmek üzere, aynı amaca dönük bir başka gelişme üzerinde de durulması yararlı olacaktır. Bu gelişme Genel Müfettişliklerin kurulmasıdır.

GENEL MÜFETTİŞLİKLER DENEMESİ

Merkezi yönetimin illerden daha geniş alanlarda örgütlenerek faaliyette bulunabilmesi yönünde bir başka çaba da, Genel Müfettişliklerin kurulması yönünde gösterilmiştir.

İmparatorluk döneminde 1913 yılında çıkartılan İdare-i Umumiye-i Vilayet Yasası ile 1921 ve 24 tarihli Anayasalarımız il'lerin ekonomik ve sosyal ilişkilerine göre birleştirilerek Genel Müfettişlik bölgeleri oluşturulmasını öngörüordu. 1927 yılında çıkartılan 1164 sayılı yasaya dayanılarak, 1927 yılında 8 ili kapsamak üzere Diyarbakır, 1934 yılında 4 ili kapsamak üzere Edirne, 1935 yılında 7 ili kapsamak üzere Erzurum ve 1936 yılında 4 ili kapsamak ve Elazığ merkez olmak üzere dört Genel Müfettişlik kurulmuştur.

20-31 Ocak 1947 tarihleri arasında toplanan Birinci İdareciler Kongresine sunulan, İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğünün «Mülki Taksimat Hakkında Rapor»unda :

«Hükümet otoritesini halkın ihtiyacına yakından cevap verebilecek bir durum ve mevkie götürmek amacı ile, ilçe teşkillerini çoğaltmak, murakabe cihazını sıklaştırmak, mahalli gelirlerden daha planlı olarak faydalanmak ve bunları müessir kılmak için, bugünkü ekonomik gelişme ve coğrafi icaplara uyularak geniş sahalı Bölge Valilikleri veya Genel Müfettişlikler teşkilini zaruri görmekteyiz» denilmektedir.³

Sözü edilen kongreye sunulan «İller Teşkilatında Yapılacak Değişiklikler Hakkında Mülki Taksimat ve İçişleri Bakanlığı Teşkilat Kanunu Komisyonu» nun raporunda ise :

«Teşkilatı mülkiyede yer alan bugünkü illerimizin birçoklarının sahalarının darlığı ve nüfuslarının azlığı, gelir kaynaklarının kifâyetsizliği dolayısıyla tabii akışa kendisini uydurmadığı, netice itibariyle beklenen gelişmeleri gösteremediği görülür.

Şu halde 63 ilin olduğu gibi kalmasında yurt için bir fayda görmemekteyiz» denilmekte ve ülkenin 14 Genel Müfettişlik Bölgesine ayrılması önerilmektedir.

3 Birinci İdareciler Kongresi, İçişleri Bakanlığı Yayını, Seri 11, Sayı 5, s. 193.

Bu öneri doğrultusunda :

1. Genel Müfettişlik Bölgesi : Diyarbakır, Urfa, Mardin, Muş, Bitlis, Siirt, Van ve Hakkari;
2. Genel Müfettişlik Bölgesi : İstanbul, Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ;
3. Genel Müfettişlik Bölgesi : Erzurum, Ağrı ve Kars;
4. Genel Müfettişlik Bölgesi : Elazığ, Tunceli, Erzurum ve Bingöl;
5. Genel Müfettişlik Bölgesi : Bursa, Çanakkale, Balıkesir ve Kütahya;
6. Genel Müfettişlik Bölgesi : İzmir, Manisa, Aydın, Muğla ve Denizli;
7. Genel Müfettişlik Bölgesi : Afyon, Konya, Isparta, Burdur ve Antalya;
8. Genel Müfettişlik Bölgesi : Kocaeli, Bolu, Bilecik ve Eskişehir;
9. Genel Müfettişlik Bölgesi : Zonguldak, Sinop, Çankırı ve Kastamonu;
10. Genel Müfettişlik Bölgesi : Samsun, Amasya, Ordu ve Giresun;
11. Genel Müfettişlik Bölgesi : Trabzon, Gümüşhane, Rize ve Çoruh (Artvin);
12. Genel Müfettişlik Bölgesi : Ankara, Kırşehir, Yozgat ve Çorum;
13. Genel Müfettişlik Bölgesi : Seyhan (Adana), İçel, Maraş, Gaziantep ve Hatay;
14. Genel Müfettişlik Bölgesi : Kayseri, Niğde, Sivas, Tokat ve Malatya illerini kapsamak üzere kurulacaktı.

Ancak, Birinci İdareciler Kongresinin 14 Genel Müfettişlik kurulmasına ilişkin önerisi uygulamaya konulamamış, üstelik tam bir yönetim kademesi oluşturmayan, bu nedenle de kendilerinden beklenen yararı bir türlü sağlayamayan mevcut 4 genel müfettişliğin de kaldırılması yönünde görüşler ortaya atılıp giderek güçlenmeğe başlamıştır. Bunun sonucunda, 1948 yılında kadrolarının bütçenin L cetveline alınması suretiyle Genel Müfettişlik uygulamasına son verilmiştir.

BÖLGESEL ÖRGÜTLENMELER

Merkezi yönetimin, illeri birleştirerek veya Genel Müfettişlikler kurarak, faaliyetlerini daha geniş alanlarda kuracağı örgütler eliyle gerçekleştirmesi yönündeki çabaları sonuç vermeyince, zaten çok sınırlı olan araç, gereç ve yetişmiş personel kaynaklarının bu dengesiz iller arasında tekdüze bir biçimde bölüştürülmesinin yaratacağı savurganlık da göze alınamamış, öncelikle teknik nitelikleri ağır basan hizmetler için, birden çok ili içine alan çevrelerde faaliyette bulunmak üzere bölgesel örgütlenmeler yoluna gidildiği ve bu örgütlenme biçiminin hızla yaygınlık kazandığı görülmüştür.

İl sistemine ve 1961'den önceki Anayasalarımıza aykırı bir biçimde ortaya çıkan bölgesel kuruluşlar, aslında bir zorunluğun sonucudur. Günümüzde, kamu hizmetlerinin üretilmesinde de ekonomi kurallarına uyma zorunluluğu, çağdaş yönetim anlayışının temel ilkelerinden birisi haline gelmiştir. Özellikle işletilebilir kaynakları sınırlı olan, bunları çok iyi kullanarak sür'atle kalkınmak durumunda bulunan ülkemizin, bu kurala sıkı sıkıya uymak, kamusal hizmetleri zamanında en düşük maliyetle, en doyurucu şekilde ve en uygun alanlar içerisinde planlayıp uygulamak, üretip, dağıtmak durumunda ve zorunda olduğu tartışılmaz bir gerçektir.

Ne var ki bu arada, üretilip dağıtılmalarında il alanları kendilerine yeterli olan ve birden çok ili içine alan çevrelere gereksinimi olmayan bazı merkezi yönetim hizmetleri için de, bölgesel örgütlenme yoluna gidildiği, böylece karmaşık ve sağlıksız bir taşra yönetim yapısının oluştuğu görülmüştür. Bunun nedeni, bölgesel örgütlenme yoluna gidilmesinin ilke ve yönteminin belirlenmemiş ve yasal dayanaklara bağlanmamış olmasıdır.

İl sistemine aykırı bir biçimde kurulan, faaliyette bulunacakları bölge ve merkezleri istedikleri gibi saptayıp, doğrudan Merkeze bağlı olarak çalışan, gerektiğinde aralarında işbirliği ve koordinasyon sağlayamayan bu kuruluşların, zamanla yararlı yönleri yanında, sakıncalı durumları da ortaya çıkmıştır.

BÖLGESEL ÖRGÜTLENMELERİ DÜZENLEME ÇALIŞMALARI

Özellikle planlı kalkınma dönemine girişimizden sonra bölgesel kuruluşlarını bu sistemsiz ve sağlıksız yapısı üzerinde ısrarla durulmuş, inceleme, araştırma ve değerlendirmeler yapılmıştır.⁴ Bu konuda yapılabilecekler aşağı yukarı belli idi. En başta günümüzün ve geleceğin ihtiyaçlarını çok iyi tesbit ederek, hangi hizmetler için bölgesel teşkilatlanmaya gidileceğini belirlemek, bölgesel örgütlenmenin kural, ilke ve yöntemlerini ortaya koymak ve bu sistemsiz gidişe dur demek gerekiyordu.

Hemen bununla birlikte ve daha önce yapılan araştırma ve değerlendirmelerin verilerinden de yararlanılarak, bir yandan mevcut bölgesel kuruluşların süzgeçten geçirilmeleri, öte yandan bölgesel kuruluşlarımızın birlikte, uyum içinde ve tek bir genel yöneticinin denetim ve gözetimi altında çalışmalarına elverişli bölge merkez ve alanlarının tesbit edilmesi, varlıklarını sürdüreceği kuruluşların bu merkez ve alanlara göre yeniden örgütlenmeleri gerekecekti.

Bölgesel kuruluşların faaliyette bulunacakları ortak alan ve merkezli bölgeler konusunda da çeşitli araştırma ve yayınlar yapılmıştır.

4 **İl Genel Yönetimi**, T.C. İçişleri Bakanlığı İç-Düzen Yayınları : 8, Cilt : 2, Ankara, 1972, s. 423 - 447.

Planlı kalkınma dönemine girişimizden sonra kurulan İdareyi ve İdari Metodları Yeniden Düzenleme Komisyonunun isteği üzerine, merkezi yönetimin taşra örgütleri üzerinde inceleme ve araştırmalarda bulunan Arif Payaşoğlu, düzenlediği raporda bölgesel kuruluşların plan bölgeleri içinde örgütlenmelerini önermekte ve daha önce DPT tarafından saptanan bölgelerle birlikte kendisinin de saptadığı 15 Bölgeyi şöyle belirlemektedir:⁵

1. Marmara Bölgesi : Merkezi İstanbul'dur. Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Kocaeli, Sakarya, Bursa, Balıkesir ve Çanakkale illerini de kapsamaktadır.

2. Zonguldak Bölgesi : Merkezi Zonguldak'tır. Bolu, Çankırı ve Kastamonu illerini de kapsamaktadır.

3. Antalya Bölgesi : Merkezi Antalya'dır. Isparta ve Burdur illerini de kapsamaktadır.

4. Çukurova Bölgesi : Merkezi Adana'dır. Hatay ve İçel illerini de kapsamaktadır.

5. Gaziantep Bölgesi : Merkezi Gaziantep'tir. Maraş, Adıyaman ve Urfa illerini de kapsamaktadır.

6. Diyarbakır Bölgesi : Merkezi Diyarbakır'dır. Siirt ve Mardin illerini de kapsamaktadır.

7. Van Bölgesi : Merkezi Van'dır. Bitlis, Muş, Ağrı ve Hakkari illerini de kapsamaktadır.

8. Erzurum Bölgesi : Merkezi Erzurum'dur. Erzincan ve Kars illerini de kapsamaktadır.

9. Keban - Elazığ Bölgesi : Merkezi Elazığ'dır. Malatya, Tunceli ve Bingöl illerini de kapsamaktadır.

10. Ege Bölgesi : Merkezi İzmir'dir. Manisa, Aydın, Muğla ve Denizli illerini de kapsamaktadır.

11. Trabzon Bölgesi : Merkezi Trabzon'dur. Ordu, Giresun, Gümüşhane, Rize ve Artvin illerini de kapsamaktadır.

12. Samsun Bölgesi : Merkezi Samsun'dur. Sinop, Tokat, Amasya ve Çorum illerini de kapsamaktadır.

13. Kayseri Bölgesi : Merkezi Kayseri'dir. Yozgat, Kırşehir, Sivas ve Nevşehir illerini de kapsamaktadır.

14. Ankara Bölgesi : Merkezi Ankara'dır. Konya ve Niğde illerini de kapsamaktadır.

15. Eskişehir Bölgesi : Merkezi Eskişehir'dir. Bilecik, Kütahya, Uşak ve Afyon illerini de kapsamaktadır.

5 Arif Payaşoğlu, *Merkezi İdarenin Taşra Teşkilatı Üzerinde Bir İnceleme*, TODAİE - DPT Ortak Yayını, Ankara, 1966, s. 73 - 75.

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yaptırılan «Türkiye'de Yerleşme Yerlerinin Kademelenmesi Çalışmaları» sonunda da 16 fonksiyonel bölge saptanmıştır.⁶

Bu bölgelerle bağlı illeri şunlardır :

1. Adana Bölgesi : Adana, Hatay, İçel;
2. Ankara » : Ankara, Çankırı, Kırşehir;
3. Bursa » : Bursa;
4. Diyarbakır » : Diyarbakır, Bitlis, Hakkari, Mardin, Siirt, Van;
5. Elazığ » : Elazığ, Bingöl, Tunceli;
6. Erzurum » : Erzurum, Erzincan, Ağrı, Kars, Muş;
7. Eskişehir » : Eskişehir, Bilecik, Kütahya;
8. Gaziantep » : Gaziantep, Adıyaman, Urfa, Maraş;
9. İstanbul » : İstanbul, Bolu, Çanakkale, Edirne, Kırklareli, Kocaeli, Sakarya, Tekirdağ, Zonguldak, Kastamonu;
10. İzmir » : İzmir, Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Burdur, Denizli, Isparta, Manisa, Muğla, Uşak;
11. Kayseri » : Kayseri, Nevşehir, Yozgat;
12. Konya » : Konya, Niğde;
13. Malatya » : Malatya;
14. Samsun » : Samsun, Amasya, Giresun, Ordu;
15. Sivas » : Sivas;
16. Trabzon » : Trabzon, Artvin, Gümüşhane, Rize;

BÖLGE DÜZEYİNDE YÖNETİCİ MEKANİZMA ARAYIŞLARI

Bölgesel kuruluşların aynı merkez ve alanlarda faaliyette bulunacak şekilde yeniden örgütlendirilmelerinden sonra, aralarında işbirliği ve koordinasyon sağlanması, faaliyetlerinin etkinlikle ve merkezden değil, yerinde denetlenmesi ve bu amaçla aşırı merkezîyetçiliğe yol açan yetkilerin taşraya devredilmesi, kısaca ekonomik yönetime imkân sağlanması için, bölge düzeyinde yönetici bir mekanizmanın oluşturulması zorunluğu da, yapılan inceleme ve araştırmaların değerlendirilmesinde, açıkça ortaya çıkmış ve bütün çevrelerde kabul görmüştür.

Bunlara da, kısaca değinmek yararlı olacaktır.

Merkezi idarenin taşra teşkilatı üzerinde incelemelerde bulunan Arif Payaslıoğlu inceleme sonunda düzenlediği raporunda :⁷

Plan bölge merkezlerinde toplanacak ve bölge ölçeğinde faaliyette bulunacak, teknik hizmet örgütlerinin yöneticilerinden oluşacak ve gerektiğin-

6 Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi, DPT Yayını, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1982.

7 Payaslıoğlu, a.g.e., s. 87 - 93.

de bunlardan birisinin başkanlığında toplanacak, **Kurul Tipi Koordinasyon Mekanizması** ile bu örgütlerin tek bir yöneticiye bağlanması üzerinde durmuş ve iki sistemi karşılaştırarak tek yöneticiye bağlama sisteminin üstünlüğünü savunmuştur. Bu tek yöneticinin plan bölgesinin merkezi olan ilin valisi olabileceğini, ancak böylece oluşacak **Koordinatör Valilik** sisteminin, iller üzerinde bir kademe olmamasını, koordinatör valiye emniyet ve asayiş hizmetleri gibi zora dayanan görevler verilmemesini, koordinatör valilerin sosyo-ekonomik kalkınmada kendilerinden beklenen fonksiyonları yerine getirebilecek formasyona sahip olmaları gerektiğini vurgulamıştır.

İdari Reform Danışma Kurulu Raporunda da bu konu üzerinde durulmuştur.⁸ Sözü edilen raporda :

İli aşan hizmetlerin plan bölgelerinde toplanmasından sonra, bölge düzeyinde yönetici mekanizmanın **Valiler Toplantısı, Koordinatör Valilik veya Bölge Planlama Örgütü** şeklinde düşünülebileceği açıklanmakta; bu üç sistem eleştirilerek, koordinatör valilik sisteminin üstün tutulması gerektiğine işaret edilmektedir.

Koordinatör valilerin plan bölgesi içinde kalan il valileri arasından seçileceği, ilindeki valilik statüsünün de saklı kalacağı, yetkilerinin ulusal plana girecek yatırım önerileri ile sınırlı tutulacağı, ulusal planın bölgede uygulanmasından da sorumlu olacağı ve faaliyet ve ilgileri bir ili aşan bütün komisyonlara başkanlık edeceği açıklanmaktadır.

İli aşan sorunları, il sistemi içinde çözmeye çalışan ve bunu sosyo-ekonomik gereklerle, yönetim gereklerini ayırarak yapmayı öngören sistem olarak nitelediği koordinatör valilik sisteminin, ilk aşamada seçilecek plan bölgelerinde ve sınırlı olarak denenmesini, ikinci aşamada deneme sonuçlarına göre, tüm plan bölgelerinde uygulanmasını önermektedir.

Uzun uzun yeniden düzenleme çalışmalarına gidilmeden, kamu yönetiminin tümüyle gözden geçirilmesi ve kısa sürede pratik düzenlemeler yapılmasını öngören⁹ Ulusu Hükümeti döneminde oluşturulan bir komisyon tarafından hazırlanan raporda ise :¹⁰

Bölgesel örgütlenme gereğini yaratan illerin, Anayasa'nın 115. maddesindeki tanımlamaya uygun duruma getirilmeleri amacıyla, sayılarının azaltılıp alanca büyümeleri ile sorunun çözümleneceği, ancak normal döneme geçilince, politik tercihlerle yeni yeni iller kurularak, idari yapının eskisini de aratacak şekilde yeniden bozulabileceği belirtilerek, bölge valiliği kurulması yoluna gidilmesi önerilmiştir.

Ancak, tüm merkezi yönetim kuruluşlarının bölge düzeyinde yeniden örgütlenmelerini, bölgelerin, bir kısmı da illerden aktarılacak, uygun personel, araç, gereç ve makina parkları ile donatılmaları ve hizmetlerin bölge,

8 İdari Reform Danışma Kurulu Raporu, a.g.e., s. 145 - 146.

9 27 Eylül 1980 günü Milli Güvenlik Konseyinde okunan Hükümet Programı, 1.10.1980 günlü ve 17122 sayılı Resmi Gazete, s. 4.

10 Kamu Yönetiminin Yeniden Düzenlenmesi, 1982 yılında TODAİE'nin çoğalttığı Hizmete Özel Rapor, s. 112 - 119.

il ve ilçe kademelerine göre dağılımlarının yeni baştan düzenlenmesinin zamana ihtiyaç göstereceğine işaret edilerek, 2-5 yıllık bir geçiş döneminin kabul edilip, bu dönemde koordinatör valilik sisteminin uygulanması istenilmiştir

1981 yılında yine Ulusu Hükümeti tarafından bakanlık müsteşarlarından oluşturulan bir çalışma grubuna da, bozulan taşra yönetim yapısının düzeltilmesi konusunda bir rapor hazırlama görevi verilmiştir

Sözü edilen çalışma grubu tarafından hazırlanan raporda sırasıyla :

- Büyük İl Sistemi
- Kurul Tipi Yönetim Mekanizması Sistemi
- Koordinatör Valilik Sistemi
- Bölge Valiliği Sistemi

şeklinde dört alternatif üzerinde durulabileceği belirtilerek, yapılan eleştiri ve değerlendirmeler sonunda koordinatör valilik sistemine ağırlık verilmesi önerilmiştir.

Çalışma Grubu Raporu il valilerine gönderilerek görüşleri istenmiş, gelen yanıtların değerlendirilmesi sonunda, İçişleri Bakanlığınca;

- Güçlendirilmiş Valilik Sistemi
- Koordinatör Valilik Sistemi
- Bölge Valilik Sistemi

şeklinde 3 alternatif öneri geliştirilmiştir.

Bakanlığın görevlendirdiği üç il valisi, bu üç öneri doğrultusunda hazırladıkları raporlarını 6.1.1982 günlü toplantısında Bakanlar Kurulunun bilgisine sunmuştur.

BÖLGE VALİLİĞİ YÖNÜNDE GELİŞMELER

Bu hızlı gelişmeler üzerine, Ulusu Hükümeti tarafından çıkartılan 24.6.1983 günlü ve 71 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ülkenin 8 bölgeye ayrılması ve buralarda 8 bölge valiliği kurulması yoluna gidildiği görülmüştür.¹¹

Sözü edilen Kanun Hükmündeki Kararnameye ekli 1 sayılı cetvele göre kurulması öngörülen bölgeler şunlardır :

1. Erzurum Bölgesi : Merkezi bu il olmak üzere; Ağrı, Artvin, Bingöl, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Giresun, Ordu, Gümüşhane, Kars, Muş, Rize, Trabzon ve Tunceli illerinden;

11 4 Ekim 1983 günlü ve 18181 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

2. **Diyarbakır Bölgesi** : Merkezi bu il olmak üzere; Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Mardin, Siirt, Urfa ve Van illerinden;

3. **Adana Bölgesi** : Merkezi bu il olmak üzere; Adana, Adıyaman, Gaziantep, Hatay, İçel, Kahramanmaraş ve Malatya illerinden;

4. **Kayseri Bölgesi** : Merkezi bu il olmak üzere; Kayseri, Kırşehir, Nevşehir, Sivas, Tokat ve Yozgat illerinden;

5. **Ankara Bölgesi** : Merkezi bu il olmak üzere; Amasya, Ankara, Bolu, Çankırı, Çorum, Kastamonu, Samsun, Sinop ve Zonguldak illerinden;

6. **Konya Bölgesi** : Merkezi bu il olmak üzere: Afyon, Kütahya, Eskişehir, Niğde ve Konya illerinden;

7. **İstanbul Bölgesi** : Merkezi bu il olmak üzere; İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne, Çanakkale, Balıkesir, Bursa, Bilecik, Kocaeli ve Sakarya illerinden;

8. **İzmir Bölgesi** : Merkezi bu il olmak üzere; İzmir, Manisa, Uşak, Denizli, Aydın, Muğla, Burdur, Isparta ve Antalya illerinden oluşuyordu.

Ne var ki, bölgelerin hangi ölçütlere göre saptandığı pek de açık olmayan bölge valiliği sistemi, daha uygulamaya geçilmeden, 1984 yılında çıkartılan 3036 sayılı Yasa ile, 71 sayılı KHK'nin reddedilmesi üzerine, bir girişimden öteye geçememiştir.

71 sayılı KHK'nin TBMM Anayasa ve İçişleri Komisyonlarında görüşülmesi sırasında farklı görüşler dile getirilmiş, pek çok red nedeni ortaya atılmıştır. Bunlardan en tutarlısı Anayasanın 126. maddesinin ilin üzerinde yeni bir mülki idare kademesi oluşturulmasına olanak tanımadığı,¹² şeklinde olmaktadır. Diğer red nedenleri üzerinde dolaylı olarak yazının sonuç bölümünde durulacağından burada bunları belirtmede yarar görülmemiştir.

Daha sonra Güneydoğu illerimizde ortaya çıkan bölücü PKK terör örgütüne karşı, örgütün faaliyette bulunduğu 8 ilimizi kapsayan ve bugün de faaliyetini sürdüren Olağanüstü Hal Bölge Valiliği, 1987 yılında çıkarılan 285 sayılı KHK ile kurulmuştur.¹³ Olağanüstü hal nedeniyle, Olağanüstü Hal Kanunu'na dayanılarak ve geçici olarak kurulduğu için, bu olguyu bir gelişme olarak değerlendirmek olanağı yoktur.

SONUÇ

Ülkemizde, taşra yönetim yapısının, temelleri ta imparatorluk dönemine uzanan çarpıklığını düzeltebilmek için, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana, çeşitli girişimlerde bulunulmuşsa da bunlardan hiçbirisi, günümüze değin başarıya ulaşmamıştır.

12 TBMM Tutanak Dergisi, 1984, Cilt : 5, s. 108 - 113.

13 14.7.1983 günlü ve 19517 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

Bu konuda yıllardır tartışılmalan dört öneri: **Büyük il, Kurul Tipi Koordinasyon, Koordinatör Valilik ve Bölge Valiliği** sistemleridir.

Büyük İl Sistemi

Aslında yukarıda da belirtildiği gibi, ülkemizin imparatorluk döneminin içinde bulunduğu şartlara uygun gerekçelerle kurulan illerimizin zamanla kamu hizmetlerinin gerekleri yönünden alan ve merkezce yetersiz kaldıklarının görülmesi üzerine, zorunlu değişikliklerin yapılması gerekiyordu. Böylece il sistemi kendi ilkeleri doğrultusunda ve zedelenmeden sürdürülebilecekti.

Yukarıda açıklanan nedenlerle bu yapılamamıştır. Bugün de yapılması mümkün değildir.

Kurul Tipi Koordinasyon Sistemi

Planlı döneme girişimizden bu yana il ve bölge ölçeğinde, sürekli olarak bu sistem uygulanmak istenmiş, ancak sorunu çözülebilmek için tek başına yetersizliği, hatta geçersizliği 28 yıllık deneyim sonunda, kesinlikle ortaya çıkmıştır.

Koordinatör Valilik Sistemi

Koordinatör valilik sisteminin illeri kaldırmadan, il ile merkez arasında yeni bir mülki idare kademesi yaratmadan gerçekleştirilebileceği savunulmakta, bu amaçla bölgesel kuruluşları da içine alacak büyüklükte bölgeler oluşturulup merkezlerinin saptanacağı, bölge merkezindeki il valisinin koordinatör vali olarak isimlendirileceği ve kendisine kuruluşlararası işbirliği ve koordinasyonu sağlama, yatırımları gözetip denetleme yetkilerinin verileceği belirtilmektedir.

Koordinatör valinin kuruluşları ortak amaçlara yöneltebilmek için, kalkınma plan ve programlarında yer alacak bölgesel nitelikteki yatırımlarla, diğer konular hakkında görüş ve öneri bildirmekten, kalkınma plan ve programlarının uygulamasını gözetip denetlemekten, bu amaçla askeri kurum ve kuruluşlar dışında kalan, bölgesel nitelikteki tüm kamu kurum ve kuruluşları arasında, koordinasyon ve işbirliğini sağlamaktan sorumlu ve bunlarla görevli olması gerektiği belirtilerek, bu sorumluluk ve görevleri nedeniyle koordinatör valinin :

- Bölgesel yatırımları gözetip denetleme;
- Bu amaçla bilgi ve belge isteme;
- Bölgesel kuruluşların kendi aralarında veya onlarla il kuruluşları arasında çıkacak işbirliği ve koordinasyon sorunlarını çözümleme;
- Acil hallerde, geçici olarak araç, gereç, bina personel kullanımı konularında önlemler alıp uygulatma;

— Bölgesel kuruluş amirleri hakkında, yatırımları gerçekleştirme faaliyetlerinden dolayı değerlendirme raporu verme;

yetkileriyle donatılması önerilmektedir.

Sayılan görevlerle sorumlu tutulacak ve belirtilen yetkilerle donatılacak koordinatör valinin, diğer il valileri yanında fiili bir üstünlük kazanmaması ve hiç değilse yatırım hizmetleri yönünden, illerle merkez arasında bir kademe oluşturmaması mümkün değildir.

Bu durumda, koordinatör valinin kişiliğine göre, kurul tipi koordinasyon mekanizması ile bölge valiliği sistemi arasında gidip gelebilecek karmaşık bir sistemin doğmasına yol açılıp açılmıyacağı çok iyi tartışılmalıdır.

Son olarak, bir asır önce Fransa'dan aldığımız valilik sisteminin uygulanmasında, bu ülkenin de benzer sorunlarla karşılaştığını, uzun süre geliştirme çalışmaları yaptıklarını, bu arada koordinatör valilik sistemini kısa bir süre denedikten sonra, bölge valiliği sistemine geçtiklerini de, unutmamak gerekir.

Bizden çok daha gelişmiş bir ülkede denenip başarılı olamamış bir sistemi, ülkemizde de denemeye kalkışmanın, ne derece akli ve yararlı olacağı da tartışılmaya değer bir konudur.

Bölge Valiliği Sistemi

Özellikle son yıllarda, sık sık gündeme getirilen bu konuda, hep sistemin yaratabileceği sakıncalar üzerinde durulmuş, sağlayabileceği yararlar yeteri ölçüde irdelenmemiştir.

Bölge valiliği sisteminin yaratacağı sakıncalar diye, başlıca iki konu ortaya atılmaktadır.

1. Bu sistemde illerin üzerinde, tüzel kişiliğe sahip ve yetki genişliği ilkesine göre yönetilen, yeni bir mülki idare kademesi oluşturulması söz konusudur. Bunun yanısıra bölge düzeyinde yeni bir yerel yönetim birimi de ortaya çıkabilecek, bu durum ülke bütünlüğü ve güvenliğini tehlikeye düşürecektir.

Bu görüşün doğruluğu tartışılabilir.

Bölge valiliğinin kurulması ile yeni bir taşra yönetim kademesinin oluşacağı kuşkusuzdur. Ancak her taşra yönetim kademesinde yerel yönetim birimi de kurulması gerekir diye bir kural yoktur. Örneğin il alanında faaliyette bulunan bir yerel yönetim birimi (İl Özel İdaresi) vardır. İlçe ve bucak kademelerinde yoktur. Bugün çok haklı gerekçelerle ilçe düzeyinde de kurulması önerilmektedir.

Bölge yerel yönetimi kurulmayabilir; kaldı ki, bölge ölçeğinde, yerel yönetim birimlerin ele alınması gerekli, bir yerel hizmet olabileceğini düşünmek de pek mümkün değildir.

Şimdiye değin hep bölge valiliğinin kurulması ile bölücü ve yıkıcı akımlar için elverişli bir ortam yaratılacağı düşünülmüştür. Ancak günümüzde özellikle bu akımlara karşı duyarlı bölgelerimizi ve buralardaki faaliyetleri daha net olarak görmek ve gelişen durumlara uygun önlemleri alıp salt ve yörelere uygulayabilmek açısından bölge valiliğinin yararlı olacağı ortaya çıkmıştır.

Ülkemizde, dıştan ve içten kaynaklanan yıkıcı ve bölücü akımlar, birden çok ili içine alan bölgelerde örgütlenerek, planlı ve programlı bir biçimde eylemlere girişmekte, sadece tek bir ili değil o bölgedeki bütün illeri huzursuz etmektedir. Bu durum, güvenlik ve esenlik hizmetlerinin artık bölge ölçeğinde planlanıp uygulanmasını, iç güvenlik güçlerinin de, buna uygun şekilde konumlandırıp, yönetilmesini zorunlu hale getirmiş, Olağanüstü Hal Bölge Valiliği, bu gerekçe ile kurulmuştur.

2. Geleneksel ve toplumca benimsenmiş birer kuruluş olan iller, bölge valiliklerinin kurulması ile eski mutasarrıflar durumuna düşerek önemlerini kaybedeceklerdir.

Bunun sonucu olarak da;

a. Bu tip bir düzenleme, halkın valiye giderek sorunların hemen orada çözüme alışkanlığına ters düşecek ve tepkilere yol açacaktır.

b. Valiler arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkileyerek, mesleki ve psikolojik gerilimlere yol açacak ve hizmeti olumsuz yönde etkileyecektir.

Bu ikinci görüş de, eleştiriye açıktır.

Halkın bölge valiliği olgusuna tepki göstereceği görüşüne katılmak mümkün değildir. Bu düzenlemede mevcut illerin statülerine dokunulmamakta illerin üzerinde yeni bir kademe oluşturulmaktadır. Kaybedilmiş bir statü olmayacağına göre, eski durum iadesi yönünde bir tepkinin düşünülmemesi gerekir. Olsa olsa bu düzenleme nedeniyle iller arasında bölge merkezi il olma yarışı çıkabileceği düşünülebilir.

Aynı şekilde bölge valiliği kurulmasının il halkının valiye giderek sorunlarını orada çözüme alışkanlığına ters düşeceğini düşünmek de pek doğru olmayacaktır. Çünkü il ölçeğinde yetki genişliğine sahip olan il valisi, il halkının sorunlarını, kendi yetki alanı içinde çözümlenmeyi, bu sistemde de, sürdürecektir. Onun yetki alanını aşan konular da merkez yerine bölgeye gidilecektir. Bunun daha da yararlı olacağı ortadadır.

Bölge valiliği sisteminin valiler arası ilişkiler açısından, mesleki ve psikolojik gerilimlere yol açarak, hizmeti olumsuz yönde etkileyebileceği görüşüne gelince; bölge valiliği atamalarında kıdem ve liyakat ilkelerine uyulduğu ve uyulmanın sürekliliğini sağlayacak önlemler alındığı takdirde, hizmeti olumsuz yönde etkileyebilecek mesleki veya psikolojik bir gerilim beklememek gerekir

Bugün il valisi ile ilçe kaymakamı arasındaki ilişkiler, mesleki veya psikolojik yönlerden bir sorun yaratmamaktadır. Bölge valisi ile il valisi

ilişkilerinde de sorun çıkabileceğinin düşünülmemesi, daha gerçekçi bir yaklaşım olacaktır.

Yakın zamanlara kadar **Mülki İdare Amirliği** mesleğinde kıdem ve liyakat ilkelerine uyulagelmış, son yıllardaki bunalımlı dönemler, bu olumlu geleneği bozmuştur. Bölge valiliğinin bu olumlu geleneğin ihya ve pekiştirilerek sürdürülmesine vesile olacağı ve hem ülkemiz hem de meslek yönünden yarar sağlayacağı düşünülebilir.

Bölge valiliği sisteminin kurulması ile sağlanabilecek başka yararlar da vardır. Bunlar da şöylece sıralanabilir :

1. Bu sistem, dolaylı da olsa, valilik sisteminin :

— Ülkenin belli kıstaslar gözetilerek, merkez alan ve alt kademeleri belli edilmiş bölümlere ayrılması ve merkezi idareye bağlı tüm kuruluşların bu bölümler içinde örgütlenmeleri;

— Her bölümün başında, o bölümde oturan yurttaşların karşısında, merkezi idareyi (Devleti, Hükümeti ve ayrı ayrı her Bakanı) temsil eden tek bir genel yönetici -Vali- nin bulunması;

— Merkezi idarenin o bölümdeki bütün kuruluşlarının valinin denetim, gözetim ve yönetimi altında çalışmaları, bu kuruluşların başındaki idare şube başkanlarının, hizmetleri yönünden valiye karşı, valinin ise o bölümdeki tüm merkezi idare hizmetleri yönünden, merkeze karşı sorumlu olması, şeklindeki temel ilkelerine yeniden işlerlilik kazandıracaktır. Bunun sonucu olarak da bölge valisi bölge, il valisi il, kaymakam ilçe düzeyinde tam yetkili ve tek genel yönetici hüviyetini tekrar kazanacaktır.

2. Bölge valiliği sistemi, bölgesel kuruluş başkanlarını, bölge valisinin denetim, gözetim ve yönetimi altında, bölge idaresi şube başkanı statüsüne sokacak, uyumlu ve işbirliği içinde çalışmanın şartları, bu hiyerarşik düzende rahatlıkla sağlanabilecektir.

Aynı şekilde, bölgesel kuruluşların illerdeki örgütleri il valisinin, varsa ilçelerdeki örgütleri de ilçe kaymakamının denetim, gözetim ve yönetimi altına gireceğinden, bozulan il ve ilçe hiyerarşisi de yeniden bütünleştirilmiş olacaktır.

Bu yeni düzenlemenin, heyecanını ve dinamizmini yitirmiş taşra yönetim mekanizmasını yeniden canlandırarak, köklü bir yaklaşım olacağı da düşünülebilir.

3. Merkezi idareye, sayısı azaltılmış bölge vali ve teknik birim yöneticilerinin çalışmalarını, izleme yöneltme ve denetleme yönünden, büyük kolaylıklar sağlanmış olacaktır.

4. Kalkınma plan ve programlarının çok daha uyumlu bir biçimde hazırlanıp uygulanmasına elverişli alan ve merkezler elde edilmiş ve plan bölgeleri de belirlenmiş olduğundan, bölge planlamasına geçiş kolaylığı ve pilot uygulamasına girişme olanağı da sağlanmış olacaktır.

5. Yatırımların zamanında gerçekleştirilmesi ve izlenmesi yönünden, yatırımcı kuruluşlar arasında gerekli işbirliği ve koordinasyonu sağlamada çok yararlı bir araç olarak düşünülen ve fakat kesin karar alma konusunda yetkisi olmadığı için başarılı olamayan bölge ve il koordinasyon kurulları, bölge ve il valilerinin yetki alanları içinde, arzulanan yatay ve gerektiğinde dikey koordinasyonu yeterlilikle sağlayabilecek duruma gelecekler ve bu durum plan ve program hedeflerine ulaşılmasında başlıca etken olacaktır.

Son olarak bölge valiliği sistemini zorunlu kılan iki ayrı olgu üzerinde durulmasında da yarar vardır.

Kamu hizmet alanında, artan olanaklar ve gelişen teknoloji sonucu il sisteminin 3. kademesi olan bucakların fonksiyonlarını yitirerek, kendiliklerinden ortadan kalkmış olmaları birinci olgudur. Bugün bucakların fonksiyonunu ilçelerimiz yapmaktadır. Doğal olarak dünün ilçelerinin fonksiyonlarını da iller üstlenmiştir. Böylece il sisteminin il -ilçe- bucaktan oluşan üçlü kademesinde bucak'ın düşmesiyle alta doğru bir kayma olmuş 1. kademe olan ilin yeri boşalmış, bu boş alanda bölgesel örgütler oluşmuştur. Üçlü kademeyi yeni baştan bölge, il ve ilçe biçiminde oluşturmak zorunlu duruma gelmiştir.

İkinci olgu ülkemizde, şimdiye değin merkezi yönetimin taşra kuruluşları eliyle üretilen hizmetlerden çoğunun, yerel yönetimlere bırakılması yönünde, gerçekçi ve hızlı bir gelişmenin sürdürülmekte oluşudur. Bunun gerçekleşmesi durumunda, merkezi yönetimin, yerinde üreteceği hizmetler, tümüyle kalkınmaya dönük, teknik ve ekonomik nitelikleri ağır basan, büyük makina parkları ve atölyeler gerektiren hizmetler olacaktır. Bunların, mutlaka bölge ölçeğinde ele alınıp gerçekleştirilmelerinin gerekeceği kuşkusuzdur. Bu olgu da bölge valiliğini zorunlu kılan bir başka önemli nedendir.

Özetlenirse; alanca küçüklükleri, nüfus varlıklarının azlığı, doğal kaynaklarının yetersizliği gibi nedenlerle, en azından hizmet gereklerine uygun olmadıkları ortaya çıkan, illerimizin bu sakıncalı durumlarını düzeltmek şimdiye değin mümkün olmadığı ve bundan sonra da olamayacağı için; illerin üzerinde hizmet gereklerine ve hızlı kalkınma amaçlarımıza uygun bölgeler oluşturulup, bölge valiliklerinin kurulmasından başka çıkar yol bulunmadığı artık iyice anlaşılmıştır.

Bugünkü durumda yapılacak iş, Anayasamızda gerekli değişikliğin yapılarak, ivedilikle bunun gerçekleştirilmesidir, denilebilir.